

Zina u osmanskom pravu

Biskupović, Paola

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:876618>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-08**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za turkologiju

Zina u osmanskome pravu

Diplomski rad na studiju turkologije

Studentica: Paola Biskupović

Mentor: izv. prof. dr.sc. Vjeran Kursar

Datum: 01.09.2024.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Zina u osmanskom pravu* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora dr.sc. Vjerana Kursara. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Paola Biskupović

Sadržaj

Uvod	1
1. Pravni sustav u Osmanskom Carstvu	2
1.1 Šerijat.....	5
1.2 Kanun.....	8
2. Zina	10
2.1 Zina u šerijatu.....	11
2.2 Zina u kanunu.....	14
2.3 Zina u kanun-nami sultana Mehmeta II.....	16
2.4 Zina u kanun-nami sultana Sulejmana.....	17
3. Primjena zakona	18
3.1 Metodologija.....	18
3.2 Uzorak istraživanja.....	18
3.3 Istraživačka pitanja.....	18
3.4 Rasprava.....	19
Zaključak	25
Popis literature	27
Sažetak	28

Uvod

Kroz povijest, regulacija društvenog života ponašanja, uključujući pitanja seksualnosti, bila je jedna od središnjih briga pravnih sustava diljem svijeta. Osmansko Carstvo, koje je postojalo više od šest stoljeća i obuhvaćalo različite kulture i religije, moralo je pronaći način za regulaciju moralnih i pravnih kodeksa povezanih sa seksualnim ponašanjem. Jedan od reguliranih aspekata osobnog ponašanja u osmanskome društvu bio je koncept *zine*, odnosno nedopuštenih seksualnih odnosa. Zina, kako je definirana u osmanskome pravnom okviru, obuhvaća niz seksualnih prijestupa, uključujući preljub, blud i druga djela koja se smatraju protivnima islamskom zakonu i društvenim normama. Osmanski pravni sustav, ukorijenjen u islamskoj pravnoj praksi, razvio je složene mehanizme za rješavanje optužbi za zinu, odražavajući napore Carstva da pomiri vjerske propise s praktičnim upravljanjem.

Ovaj rad istražuje višestruku prirodu zine unutar osmanskog prava, baveći se njezinom pravnom definicijom i mehanizmima provedbe. Proučavajući primarne izvore, poput radova iz područja islamskog vjerskog prava, osmanskog pravnog sustava i zbirke fetvi, ovo istraživanje nastoji približiti kako je osmanski pravni sustav upravljao složenošću reguliranja osobnog morala i društvenog poretka. Proučavanje zine u osmanskome pravu nadilazi pravnu analizu; ono nudi uvide u rodne i vjerske dinamike te kulturne norme unutar Osmanskog Carstva. Kroz istraživanje navedenih izvora, ovaj rad ima za cilj pružiti sveobuhvatno razumijevanje načina na koji je zina konceptualizirana, procesuirana i osporavana unutar osmanskog pravnog okvira. U sljedećim poglavljima, istraživat će se definicija zine u osmanskome pravu, analizirati ključni zakonski tekstovi i tumačenja, proučavati studije slučaja koje ilustriraju primjenu tih zakona te razmotriti društvene, kulturne i vjerske čimbenike koji su utjecali na stavove prema zini i njezinoj regulaciji. Cilj je kroz ovo sveobuhvatno ispitivanje produbiti razumijevanje složenosti svojstvenih reguliranju osobnog morala unutar osmanske pravne tradicije.

1. Pravni sustav u Osmanskom Carstvu

Jedna je od osnovnih karakteristika Osmanskog Carstva bio je specifičan pravni sustav koji se sastojao od vjerskog i sultanskog zakona. Tijekom formiranja Osmanskog Carstva, Osmanlije su proširili koncept pograničnog rata u ime islama (tur. *gâza*) koji je ujedno bio i temeljno načelo Carstva. Stoga je bilo prirodno da se država strogo pridržavala šerijata¹. Šerijat je vjerski zakon islama koji „sadrži sve islamske vrijednosti i temelj je islamske filozofije“². Drugim riječima, šerijat je „temeljni vjerski zakon koji muslimani moraju poštivati u društvenom, obiteljskom i vjerskom životu“³. Međutim, s vremenom su šerijat i dogmatska tumačenja postali nedostatni za formiranje zakona zbog toga što su se sve više javljale situacije o kojima nisu postojali zapisi. Općenito, problem prvih islamskih država bio je u tome što su se vojska i administracija teško održavali zbog minimalnih poreza propisanih šerijatom, što se pokazalo neadekvatnim za vođenje države⁴. Takvo je stanje zahtijevalo drugačije uređenje države i pronalaženje učinkovitijeg načina za provođenje pravde. Prije Osmanlija, Sasanidi su uspostavili četiri grane uprave: politički odjel, sudstvo, riznicu i kancelariju, dok su turske dinastije uvele pravilo apsolutne vlasti s vrhovnim vladarom na čelu, koji su utemeljili i druge države na Bliskom Istoku. Prema ta su dva uzora, glavne djelatnosti vlasti bile su podijeljene na političku, pravosudnu i financijsku sferu. Najvažniji je dio bio Carsko vijeće, koje je vladar sazivao kako bi čuo žalbe protiv svoje vlasti i ispravio nepravde⁵. Nakon sultana, najviše tijelo u zakonodavstvu bio je *divan* (tur. *divan*). Njime je presjedao vezir (tur. *vezir*). Vezir je bio odgovoran za sigurnost države i zaštitu od stranih neprijatelja. Pravosudnu vlast činila su dvojica vojnih sudaca kazaskera (tur. *kâdiasker*), dok su se za financijska pitanja brinuli defterdari (tur. *defterdar*). Uz njih, nišandžija (tur. *nişancı*) bio je ključna osoba za ovjeru službenih dokumenata jer je njegova ovjera bila potvrda da je Carsko vijeće postupilo u skladu s praksom i državnim propisima⁶. Pored vezira, najsnažnije središte moći u državi bila je ulema (tur. *ulemâ*). Prema definiciji *İslam Ansiklopedisi*, ulema je naziv za članove vjerske zajednice,

¹ Halil İnalcık, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600.*, prev. Dino Mujadžević (Zagreb: Srednja Europa, 2002.), 80.

² Talip Türcan, „ŞERİAT“ dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seriat#2-diger-dinlerde>, zadnji pristup 13.02.2024.

³ „Šerijat“, dostupno na: *Hrvatski jezični portal*, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, zadnji pristup 13.02.2024.

⁴ Dror Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900*. (London: University of California Press, 2006), 50.

⁵ İnalcık, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600.*, 84.

⁶ İnalcık, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600.*, 116.

čiji su upravni službenici, kazaskeri Rumelije i Anadolije, bili odgovorni za primjenu vjerskog zakona. Imali su ovlasti imenovati i razriješiti kadije (tur. *kadı*) i vjerske dostojanstvenike, pa su na kadijinu presudu davali konačnu odluku u tužbama u okviru šerijata⁷. Kao što je vezir bio predstavnik sultanove izvršne vlasti, tako je apsolutni autoritet nad vjerskom vlasti sultana imao šejhulislam (tur. *şeyhülislâm*). Kao vrhovni član uleme i istanbulski muftija, iako nije bio pripadnik izvršne vlasti, s vremenom je stekao snažan utjecaj na državne poslove. Imao je ovlasti imenovati i razrješavati kadije važnih regija te je nadzirao uređenje medresa (tur. *medrese*)⁸. Svoje dužnosti obavljao je izdajući fetve (tur. *fetva*) tj. pismene odgovore na pitanja vezana za šerijat. Unutar uleme također se isticao i muftija (tur. *müftülenâm*), učenjak islama čija je zadaća bila tumačenje islamskog zakona na zahtjev kadija, kako bi oni mogli donijeti što ispravniju odluku.

Osmanske su pravne prakse bile podložne sultanu, koji je imao vrhovnu vlast u Carstvu. Prema turskom povjesničaru Halilu İnalcıku, u 10. i 11. stoljeću, na područjima gdje je prevladavao islam, osnivanje turkijskih država donijelo je veliku promjenu u konceptu države i prava. Ta promjena bila je u korist neovisne vlasti i njezine zakonodavne moći, za koje se tvrdilo da se ne protive šerijatskoj moći, ali su od nje bili odvojene. Dakle, može se reći da se stvaranje državnog zakona u Osmanskom Carstvu temeljilo na 3 izvora. Prvi izvor činili su običaji iz tradicije turkijskih naroda prije osnutka Carstva, pri čemu je imenovanje sultana svjetovnim vladarom postalo ključni faktor koji je lokalne običaje pretvorio u državni zakon. Drugi izvor bio je vjerski zakon, dok su treći izvor bili fermi, koji su dobivali status zakona prilagođavanjem sultanskih pravila svakodnevnim situacijama. S obzirom na to da je Osmansko Carstvo bilo islamska država, načelno je bila prihvaćena nadmoć šerijata u svim pitanjima⁹.

Formiranje pravnog sustava Osmanskog Carstva bio je dugotrajan proces, a sustav se konačno podijelio na dva dijela: šerijat i običajno pravo. Šerijatsko pravo razvijalo se stoljećima prije Osmanskog Carstva i bilo je neovisno o državi, dok su fermi nastali kao refleksija običajnog prava koje je moralo biti u skladu sa šerijatom. Skup fermi sakupljao se u kanun-name (tur. *kanunname*), pri čemu je svaki sultan imao vlastiti. Termin „običajno pravo“ prvi se put spominje u doba sultana Mehmeda II., no koncept je bio poznat i prije razdoblja Osmanskog

⁷ Mehmet İpşirli, "İLMİYE", na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmiye>, zadnji pristup: 29.03.2024.

⁸ Norman Itzkowitz, „Ottoman Empire and Islamic tradition“ (New York: Knopf, 1972), dostupno na: <https://archive.org/details/ottomanempireisl0000itzk/page/n5/mode/2up>, zadnji pristup 04.02.2024.

⁹ Halil İnalcık, *Osmanlı'da devlet, hukuk, adâlet* (İstanbul : Eren Yayıncılık, 2005), 45.

Carstva. Običajno pravo postojalo je i u drugim islamskim državama, ali pod drugačijim nazivom¹⁰. U osmanskome pravu običajno pravo naziva se „kanun“ ili „örf“¹¹, a s obzirom na to da je taj zakon nastao na temelju sultanskih naredbi, u ovom radu referirat ću se na njega kao „sultanski zakon“.

Ovaj razvoj sultanove neovisne suverenosti i neovisne zakonodavne aktivnosti, neutemeljene na vjerskom autoritetu, ojačao je kako bi se sultanov autoritet nad vojskom i politikom udaljio od dominantnog svijeta islama i Hanefijske pravne škole. Nadalje, prema Heydu, kanun i šerijat reguliraju različite sfere života. Kanun se bavi onim dijelom za koji šerijat ima nedostatna pravila, a to su običajno pravo, vlast, vojska, dvor, odnosi između podanika i države te feudalni posjedi. Sklad između ova dva zakona Heyd je ilustrirao na slučaju mladog iranskog studenta koji je došao studirati vjerske znanosti u Istanbul. Student je uhićen nakon što je izazvao velik nemir u gradu tvrđnjom da je Isus superiorniji od proroka Muhameda. Iako je bio član uleme, nije pripadao vojno-administrativnoj eliti pa njegov slučaj nije mogao biti suđen prema sijasi. Veliki vezir Ibrahim Paša smatrao je da je ovaj slučaj vjerske prirode, te ga je predao kazaskerima kako bi mu se sudilo prema šerijatu. Mladić se pred njima branio citiranjem stihova iz Kurana i prorokovih riječi te je, prema navodima nišandžije, bio toliko uvjerljiv da ga kazaskeri nisu mogli kazniti prema šerijatu. Umjesto toga, inzistirali su da bude kažnjen prema örfu. Međutim, veliki vezir je smatrao da bi mu se i dalje trebalo suditi prema šerijatu, pa je mladić uspio privremeno izbjeći kaznu. Na ponovnom suđenju pred sultanom, muftijom i kadijom na Divanu, muftija je pokušao uvjeriti studenta da povuče svoje tvrdnje kako bi izbjegao kaznu. Kada je to odbio, muftija je kadiji dao dozvolu da presudi prema šerijatu, te je student osuđen na smrtnu kaznu. Ovaj slučaj pokazuje koliko su se u praksi vjerski i sultanski zakon kod uleme međusobno prožimali unatoč tome što su u teoriji trebali biti odvojeni¹².

Među povjesničarima koji se bave poviješću Osmanskog Carstva postoje podijeljena mišljenja o odnosu između vjerskog i sultanskog zakona. Starije generacije povjesničara smatraju da su ta dva sustava bili u sukobu te da je kanun često osporavao odredbe šerijata. Peters, koji sebe smatra dijelom nove generacije povjesničara, smatra da „...odredbe kanuna mogu se tumačiti

¹⁰ M. Akif Aydın, „Pravo kod Osmanlija“ u: *Historija osmanske države i civilizacije*, ur. E. İhsanoğlu, prev. Kerima Filan, Enes Karić, Amina Šiljak-Jesenković (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu i Ircica, 2004.), 516.

¹¹ Uriel Heyd, *Studies in Ottoman Criminal Law* (London: Oxford University Press, 1973), 167 – 168.

¹² Mehmet Şakir Yılmaz, “Crime and Punishment in the Imperial Historiography of Süleyman the Magnificent: An Evaluation of Nişancı Celalzâde’s View.”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 60 - 4, 2007, 438 - 439., dostupno na: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/23658767>, zadnji pristup: 29.03.2024.

samo kao dopuna šerijata s ciljem davanja posebnih uputa tijelima za provođenje zakona u vezi sa slučajevima o kojima šerijatska doktrina ne govori ništa”¹³.

1.1 Šerijat

U Osmanskom Carstvu službena religija bila je islam, koji se grana na dvije struje: šijitski i sunitiski. Ova dva pravca razlikuju se u kriteriju izbora Muhamedovog nasljednika. Prema sunitima, funkciju zaslužuje član islamske zajednice, koji je trenutno najbolji dok šijiti smatraju da tu funkciju smiju obnašati jedino potomci Alija, Muhamedovog nećaka i zeta. Također, šijiti vjeruju da je posljednji imam iz Alijevog niza nestao, a ne umro, te se njegov povratak očekuje na kraju vremena. Sunitska struja bila je najrasprostranjenija u Osmanskom Carstvu dok se šijitska ukorijenila u Perziji. Svaka od ovih struja razvila je svoj način primjene Svetog pisma i osnovala škole izučavanja islamskog prava. Islamsko pravo temelji se na šerijatu – islamskom zakonu. Budući da je bilo nemoguće da pravila iz Kurana nastala u davnom 7. stoljeću budu primjenjiva na buduća razdoblja, kao uzor su poslužile druge Muhamedove izjave i djela – suna (tur. *sunna*). Uz sunu, svi su muslimani prihvatili jedinstvene odredbe o odlukama vjerskog pisanja koje stoje u trećem izvoru islamskog zakona, idžmi (tur. *icmâ*)¹⁴. Četvrti izvor je kijas (tur. *kıyas*), termin koji označava spoznaju nepoznatog preko poznatog, odnosno rješavanje pitanja koja nisu izravno spomenuta u Kuranu¹⁵. Tumačenje vjerskog zakona bilo je regulirano osnivanjem škola koje su odredile vlastita pravila za izučavanje šerijata. U sunitiskom islamu razvile su se četiri pravne škole: Hanefijska, Malikijska, Ša'fijaska i Hambelijska. Svaka je škola bila dominantna u pojedinoj regiji. Iako se pravne škole međusobno priznaju, razlikuju se u nekim pravnim pitanjima i obredima. Sultan je bio taj koji je određivao kadijama prema načelima koje škole bi trebali suditi¹⁶. Kako je Peters naveo prema Ebussuud i Düzdağ, prvi stup pravnog sustava činio je šerijat koji je bio tumačen prema Hanefijskoj školi. Kada je krajem 13. stoljeća osnovano Osmansko Carstvo, Hanefijska škola već je bila poznata u Anadoliji zahvaljujući Seldžucima koji su je prakticirali. Logičnim slijedom, sultani su odabrali Hanefijsku školu kao mjerodavnu, te je ona ostala dominantna tijekom cijele povijesti carstva.

¹³ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 74.

¹⁴ Ibrahim Dönmez Kâfi, "İCMÂ", dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icma>, zadnji pristup: 23.03.2024

¹⁵ Ali Durusoy, „KIYAS“, dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kıyas#1>, zadnji pristup: 23.03.2024.

¹⁶ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 75

Prema Petersu, u klasičnim islamskom pravu, kazneno pravo može se podijeliti na sljedeći način:

1) Odredbe o kaznenim djelima protiv čovjeka (npr. ubojstvo ili bilo koja vrsta ranjavanja) koje se dijele na :

- a) odredbe koje se odnose na osvetu
- b) odredbe koje se odnose na novčane naknade

2) Odredbe koje se odnose na prijestupe koji se spominju u Kuranu i smatraju se kršenjem Božjih granica te su za njih navedene fiksne kazne. To su zločini kategorije „hadd“ :

- (a) krađa
- (b) banditizam
- (c) nezakonit spolni odnos
- (d) neutemeljena optužba za nedopušten spolni odnos
- (e) pijenje alkohola
- (f) otpadništvo (prema nekim školama pravne znanosti)

3) Odredbe koje se odnose na subjektivno kažnjavanje grešnog ili zabranjenog ponašanja i na djela koja ugrožavaju javni red ili državnu sigurnost¹⁷.

Dakle, za zločine iz kategorije hadd pod (2) postoje propisane kazne, dok se za zločine iz kategorije (3) primjenjuju kazne tazir (tur. *tazir*) i sijasa (tur. *siyasa*). Tazir su korektivne kazne za hadd zločine koje su se primjenjivale u slučajevima kada je počinjeni zločin bio teško dokaziv zbog sumnje ili kada nije u potpunosti odgovarao definiciji iz šerijata. Na primjer, ako je netko počinio pronevjeru, nije ga se moglo kazniti kaznom predviđenom za krađu jer to nisu iste stvari. Svrha tazira bila je spriječiti prijestupnika da ne ponovi zločin, pa osim bičevanja nije bilo drugih fizičkih kazni. Kazna je bila stroža ako je osoba u pitanju već prije bila kažnjavana, a neke od najčešćih kazni bile su: bičevanje, javni prijekor, izlaganje javnoj sramoti, progonstvo ili zatvor sve dok se optuženik ne pokaje. Provođenjem ovih kazni u javnosti htjelo se upozoriti ostale podanike na posljedice zločina kako bi ih se odvratilo od sličnih djela. Sijasa se, slično taziru, odnosila na zločine narušavanja javnog reda i sigurnosti, te je njena svrha bila zaštita naroda od onih čije je ponašanje prijetnja zakonu i redu. Narod je

¹⁷ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 7

bio zaštićen tako da bi se zločinci osudili na doživotno progonstvo ili smrt. Prema Hanefijskoj školi, najteža sijasa kazna bila je smrtna osuda onih koji su počinili korupciju¹⁸. Važno je napomenuti da pred očima šerijata nisu svi jednaki; kazne su različite za žene i muškarce, udane i neudane, muslimane i nemuslimane, maloljetne i odrasle i slobodne i robove.

Prema klasičnom islamskom pravu, državni vladar ima ovlasti donijeti zakone u okviru šerijata te pod njegovom nadležnošću rade tri državna tijela : kadije, sijasa i muhtesib (tur. *muhtesib*). Kadija djeluje kao zasebno tijelo i može donijeti presudu nakon formalne procedure. Uloga kadije je da na temelju dokaza koji su stavljeni pred njega iznese svoj sud i riješi spor između tužitelja i optuženog. Pri tome je bitno da nijedna izjava nije dana pod prisilom jer bi u tom slučaju bila nevažeća. Sijasa je skupni naziv za službenike koji su zaduženi za javni red i sigurnost, što uključuje upravitelje, policijske ili vojne službenike. Prema zapisima jednog pravnik iz 11. stoljeća, policijski službenici i vojni službenici imali su gotovo neograničene ovlasti u kažnjavanju. Osim psihološkog pritiska koristili su i legalne oblike fizičkog pritiska kako bi iznudili priznanje zločina. To se odvijalo na način da bi optuženik bio podvrgnut fizičkom mučenju sve dok ne bi priznao zločin. Međutim, s obzirom na to da ova vrsta dobivanja priznanja nije bila u skladu sa šerijatom, od 13. stoljeća nadalje to je stavljeno pod kontrolu. Od tada su mnogi pravници zahtijevali da se presude državnih službenika također temelje na šerijatskim normama. Štoviše, zapisi iz 14. stoljeća iz Egipta pak spominju da je kadija imao ovlasti suđenja isključivo za hadd zločine. Sukladno tome, stranke bi prijavile slučaj kadiji, a on bi na temelju usmenih dokaza predočenih na sudu donio odluku¹⁹. Dakle, prema islamskom zakonu nije postojao službenik poput javnog tužitelja koji bi istraživao prekršaje i dovodio kršitelje zakona pred sud.

Važno je spomenuti i trajanje presude. Ne postoji izričita odredba koja ograničava vremenski period suđenja za kaznena djela nakon što su se dogodila. Drugim riječima, Hanefijska škola propisuje da se za zločine ne smije suditi ako je prošlo dulje od mjesec dana od počinjenja zločina i ako svjedoci nemaju dokaz o tome da nisu mogli svjedočiti u trenutku kada je zločin počinjen. Nadalje, fermanom iz 1550. godine u Osmanskom Carstvu propisano je da je

¹⁸ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 7

¹⁹ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 10. – 11.

kadijama zabranjeno suditi za slučajeve starije od 15 godina i optužitelj nije imao pravnu osnovu za neobavješćavanje vlasti o slučaju²⁰.

Dokazi su još jedna važna stavka suđenja koju je potrebno razmotriti, a ovisno o kategoriji zločina mijenja se njihova upotreba. Ako se radi o zločinima izvan kategorije hadd, proces je nešto jednostavniji: optužitelj mora dovesti svjedoke ili tražiti priznanje optuženog. U šerijatu stoji da svjedoci trebaju biti dva muškarca ili jedan muškarac i dvije žene s dobrim ugledom u društvu. Ako se radi o hadd zločinima, prihvaćaju se isključivo dokazi očevidaca, pri čemu se prenošenje tuđe izjave ne prihvaća kao važeći dokaz. Izjave svjedoka vrijede samo ako su dane u sudnici i svjedok je prije davanja iskaza prisegnuo da je zdravog uma i da iskaz daje dobrovoljno. Njegove riječi moraju biti vrlo precizne. Na primjer: za krađu nije dovoljno koristiti izraz „ukrao je“ nego treba točno naznačiti naziv zločina „krađa“. Iskaz je moguće povući, ali za to postoji rok do trenutka presude. Naknadno povlačenje izjave izvan presude ne može biti uvaženo²¹.

1.2 Kanun

Kanun je nastao iz sultanskih naredbi, koje su bile podijeljene u zbirke prema temama radi lakšeg snalaženja. Te se sultanske naredbe zovu fermani i izdavali su se za pojedine slučajeve te su se primjenjivali u jednoj regiji ili u cijelom Carstvu. Fermanski su nalogali da kadije moraju suditi „u skladu s običajima“²². Kanun je, dakle, skraćena verzija fermanska za specifičan slučaj, ali bez detalja o mjestu, osobi i vremenu. Kanuni sultana sakupljali su se u kanun-name, zbirke kanuna koje su postale zakon kao nadopuna vjerskom zakonu. Postojale su kanun-name za svaku regiju i kanun-name koje su vrijedile za cijelo carstvo i bile su u nadležnosti nišandžije²³. U 15. stoljeću, za vladavine sultana Mehmeta II., nastala je prva verzija kaznenog zakonodavstva. Isti su zakon kasnije proširili njegovi nasljednici sultan Bejazid II. i sultan Sulejman Veličanstveni. Ova posljednja verzija proglašena je „novim“ zakonom zbog brojnih nadopuna i u povijesnim izvorima poznata je kao „Kanun-i Osman-i“. Taj zakon, uz male izmjene Sulejmanovih nasljednika, ostao je na snazi sve do kraja 17. stoljeća. Nadalje, osmanski kazneni zakon nije propisivao specifične kazne kao što je to bilo u šerijatu u kategoriji hadd zločina, već je kao dopuna određivao stanovite globe i kazne za slučajeve koje

²⁰ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 11.

²¹ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 12.

²² İnalçik, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600.*, 92.

²³ Heyd, *Studies in Ottoman Criminal Law*, 171.

šerijat nije jasno regulirao. Vodeći se kanunom, fermanima i zapisima zapadnjačkih putnika, Peters je naveo sljedeće kazne: javni prijekor, novčana kazna, oduzimanje imovine, javno izlaganje poruzi, progonstvo, zatvor, bičevanje, amputacija desne šake ili desne šake i lijevog stopala ili neka druga vrsta fizičke kazne te smrtna kazna. Na primjer, za pijenje vina šerijat propisuje određeni broj udaraca batinom po tabanima, dok prema kanunu počinitelj mora platiti novčanu naknadu, stoga je kanun bio od koristi i za državni proračun²⁴. Kanun je koncipiran u četiri poglavlja i ta su poglavlja bila podijeljena prema kategorijama zločina. Prva tri bavila su se kaznenim pravom, dok se četvrto poglavlje odnosilo na poreze, cestarine i sl. Postoje zapisi koji pokazuju da su dužnosnici na visokim pozicijama koristili svoj položaj kako bi nasilno osudili počinitelje zločina pozivajući se na šerijat. Stoga je svrha kanun-name postala ne samo zaštita društva od zločinaca, nego i zaštita naroda od korumpiranih sudaca. U doba sultana Sulejmana, kanun-name su morale biti javno dostupne svakom podaniku, a svaki je podanik morao biti upoznat sa svojim pravima. U 16. i 17. stoljeću, čak je bilo moguće nabaviti kopiju kanun-name centralne vlasti po pristupačnoj cijeni²⁵. Sultan Sulejman je donošenjem kanuna ograničio do tada gotovo neograničenu moć kadija na način da im je povjerio da nadziru rad službenika koji su izvršavali kazne. Prema kanunu iz 17. stoljeća, slučaj bi se direktno prijavio kadiji. Ako bi on utvrdio da postoji dovoljno dokaza protiv osumnjičenika za izricanje kazne u skladu sa šerijatom, zabilježio bi iskaze svjedoka ili priznanje optuženika i svoju presudu. Ta bi zabilježba zatim bila predana službenicima za izvršenje kazne. Suprotno tome, ako bi kadija zaključio da nema dovoljno dokaza za optužbu prema šerijatu, sastavio bi dokument s izjavama svih osoba bitnih za slučaj, bez izricanja presude, i predao ga izvršnoj vlasti, uzimajući u obzir to je li osoba već prije optuživana ili kažnjavana²⁶. Dakle, kadija je bio posrednik između izvršne vlasti i slučaja. Bio je ključna institucija za donošenje presude, ali ne i za izvršenje kazne. Služba za izvršenje kazne zvala se sejfije (tur. *seyfiye*), a u nju su spadali brojni dužnosnici. Njihove su uloge bile održavanje javnog reda i kažnjavanje kriminalaca, dok je subaša imao ovlasti određivanja i provođenja kazne. Najviše sudsko tijelo u Osmanskom Carstvu bio je Divan, kojim je presjedao vezir. Na čelu pravosudne organizacije nalazili su se dva kadije, poznata kao kazaskeri. Divan je bio zadužen za rješavanje najvažnijih pravnih pitanja i često je bio zadnja instanca za pritužbe i presude. Osobe poput kadija, vjerskih učitelja

²⁴ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 67.

²⁵ Heyd, *Studies in Ottoman Criminal Law*, 177.

²⁶ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 80.

i stranih rezidenata koji su počinili zločine protiv Osmanskog Carstva često su se obraćale isključivo Divanskom sudu²⁷.

Iako ne postoje pouzdani izvori koji bi nam detaljno objasnili koje su se kazne i kako provodile, sudski zapis i određene formule iz kanuna pružaju određenu predodžbu. Jedna je svrha kazne da zločinac doživi „obnovu duše“ i prema tome, ako bi zločinac bio osuđen na kaznu zatvora, ne bi bio zatvoren na određeno vrijeme nego bi ostao sve dok se ne bi iskreno pokajao²⁸. Ovdje se može povući paralela s kaznama tazir iz šerijata koje su imale za cilj kajanje i rehabilitaciju kako se optuženik ne bi usudio ponoviti zločin. Ideja ove kazne u kanunu je vrlo vjerojatno i preuzeta iz ovih načela.

2. Zina

Zina je bilo koja ilegalna vrsta spolnog čina, bluda ili prevare. Za žene, to je bilo koji potpuni seksualni odnos s muškarcem koji nije njezin zakoniti suprug. Za muškarce, to je bilo koji seksualni odnos koji nije s jednom od njegovih četiri zakonite supruge ili s robinjama koje su u njegovom vlasništvu²⁹. Seksualni je odnos postao legalan kupnjom robinje jer bi na taj način žena bila u vlasništvu muškarca ili sklapanjem braka zato što je u „zamjenu za vulvu“ muškarac za ženu platio miraz³⁰. Zina spada u hadd zločine, koji su prepoznati kao ozbiljni prijestupi s fiksnim kaznama određenim u Kuranu i sunni. Ovi zločini predstavljaju kršenje Božjeg zakona, a time i ozbiljnu povredu koja šteti čovječanstvu. Kazne za zinu su stroge i javne, s ciljem odvraćanja drugih od počinjenja sličnih djela. Ove kazne uključuju bičevanje, a u najtežim slučajevima, smrt kamenovanjem. Zina se odnosi i na muslimane i na nemuslimane unutar islamskog društva. Bilo koji musliman, uključujući kadiju, može podnijeti prijavu za zinu. Jednom kada je optužba pokrenuta i proces započet, kazna se mora izvršiti bez obzira na to hoće li žrtva oprostiti počinitelju. To je zato što se zina smatra ozbiljnim kršenjem Božjeg zakona, koje ne podliježe ljudskom oprost. Jedina je iznimka zločin lažne optužbe za zinu. U ovom slučaju, kazna ovisi o žalbi žrtve lažne optužbe. Ako se dokaže lažna optužba, kazna za klevetnika je 80 udaraca bičem, što također odražava težinu kršenja kako Božjih tako i ljudskih

²⁷ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 85.

²⁸ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 76.

²⁹ Dror Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900* (London: University of California Press, 2006), 54.

³⁰ *The purchase of a slave confers ownership and, within a marriage the husband's payment of a "dowry" (mahr) to the wife confers ownership and renders sexual relationship legal.* - Colin Imber, „Zina in Ottoman Law“ u: *Studies in Ottoman History and Law* (Istanbul: The ISIS Press, 2010), 176.

granica. Kazna za zinu se, dakle, uvijek odnosi na oba sudionika nezakonitog čina, s ciljem da se održi moralni i društveni poredak unutar islamske zajednice.

2.1 Zina u šerijatu

Budući da je u šerijatu spolno općenje dopušteno jedino unutar braka ili između muškarca i njegove robinje, sve izvan toga smatra se grijehom. Zina je stoga bilo koji seksualni čin (heteroseksualni i homoseksualni) izvan institucije braka. Ovaj je zločin bio teško dokaziv zbog pravila da kao dokaz trebaju četiri očevica. Štoviše, iz tog razloga savjetovalo se da se za seksualne prijestupe na obraća vlastima jer, kao što smo mogli vidjeti u prethodnom poglavlju, moglo je doći do toga da žrtva postane krivac zbog lažne optužbe za zinu. Kazne u šerijatu nisu jednake za oba spola. Dok je najteža kazna za zinu za muškarce bila kamenovanje, za žene je to bila kazna odrublivanja glave. Ako je žena nevjenčana, muškarac je obvezan platiti vrijednost koju bi ona imala kao mladenka. U slučaju da je žena robinja, muškarac koji je s njom počinio zinu mora platiti naknadu njezinom vlasniku. Ako je počinitelj neoženjen, kazna je 100 udaraca bičem, dok je za robove ta kazna smanjena na 50 udaraca³¹. Postojali su i slučajevi "poluvlasništva" koji su dodatno razrađivali pitanje seksualnih odnosa između muškarca i žena koje nisu bile u potpunom vlasništvu. U prvu kategoriju „poluvlasništva“ spadaju seksualni odnos muškarca s robinjom svoje žene, majke ili oca, sa svojom ženom od koje se rastao ili s robinjom, a koje nisu ispunile iddet (tur. *iddet*; vrijeme koje je potrebno proći prije nego što se rastavljena žena može ponovo zaručiti), odnos sa ženskom robinjom koju je primio kao zalog te seksualni odnos između muškog i ženskog roba istog vlasnika. Ako optuženik u ovim slučajevima tvrdi da nije znao da je taj čin ilegalan može biti oslobođen kazne. Druga kategorija obuhvaća seksualne odnose muškarca s robinjom svog sina, odnos sa ženom koja je razvedena, odnos s robinjom prije nego što ju je kupio ili prije nego što ju je dao za miraz svojoj ženi te odnos s robinjom koju drži u partnerstvu. Ovi slučajevi nisu bili kažnjivi prema haddu. Premda je ova stavka prilično razrađena, šerijat se ne bavi temom seksualnog napada. Na primjer, ako je tijekom napada došlo do fizičke ozljede te je isto dokazano, napadač mora platiti novčanu kaznu *diju* (tur. *diya*). Ovakav način gledanja na seksualni napad ne definira silovanje i navodi odnos pod prisilom jedino slučaj gdje je suverena vlast prisilila muškarca na taj čin.

Institucija braka u šerijatskom pravu smatra se svetom, a kršenje tih normi kroz čin zine (seksualnog odnosa izvan braka) ima ozbiljne posljedice, ne samo na počinitelje već i na

³¹ Imber, „Zina“, 176.

njihove odnose s drugima. Ako muškarac počini zinu, prema šerijatu, on više ne smije imati kontakt s majkom ili kćeri žene s kojom je počinio zločin. Slično tome, žena koja dotakne drugog muškarca s požudom gubi pravo na kontakt s vlastitom majkom i kćeri³². U islamskom pravu zina se može dokazati na tri načina: svjedocima, priznanjem ili trudnoćom³³. Svjedoci koji potvrđuju čin zine moraju ispunjavati stroge uvjete: moraju biti muške osobe zdravog uma, muslimani, slobodni, poštenu, ispravnog vida te ne smiju biti ni u kakvom srodstvu s počiniteljima zine. Potrebno je imati četiri svjedoka koji će pred sudom potvrditi da su bili prisutni u trenutku počinjenja zločina i da su sve jasno vidjeli. U slučaju da se pojavi sumnja u vjerodostojnost svjedoka ili počinitelja, umjesto kazne hadd primijenit će se kazna tazir. Ako se zina dokazuje priznanjem, počinitelj mora ponoviti priznanje četiri puta pred četiri odvojena sudska vijeća. Priznanje može povući do zadnjeg trenutka prije donošenja presude u kojem slučaju neće dobiti hadd kaznu. Međutim, kadija mora utvrditi je li priznanje istinito i autentično. Unatoč tome što je trudnoća neudane žene smatrana očitim dokazom zine, za izricanje presude bilo je nužno da kadija istraži slučaj i da trudnica prizna djelo. Ovo istraživanje bilo je nužno kako bi se isključila mogućnost da je žena zatrudnjela pod drugim okolnostima ili da je bila prisiljena na spolni odnos. Na taj način šerijatsko pravo nastojalo je osigurati da se kazna hadd izrekne samo u slučajevima kada su svi dokazi i priznanja jasni i neupitni³⁴.

U 16. stojeću u vjerski je zakon dodana tema prostitucije koja nije kažnjiva haddom iako spada u zinu. Nadalje, za sodomiju je potvrđeno da se kažnjava smrću, te je donesena jedna nova odredba proizašla iz svjetovnog prava u fetvi. Radi se o odredbi da ako muškarac uhvati drugog muškarca kako čini zinu s njegovom ženom ili rođakinjom ima ga pravo ubiti te ako se žena nije opirala muškarcu može ubiti i nju. Tada bi krv tih dvaju osoba bila sredstvo opravdanja da onaj koji je ubio ne bude kažnjen smrću³⁵. Međutim, kako bi se provela jedna od te dvije kazne nije bilo dovoljno samo imati očevice. Umjesto dva, zahtijevalo se da budu prisutna četiri

³² *An effect of zina in family law is to create affinity which acts as an impediment to marriage: "If a man commits fornication with a woman, her mother and daughter are forbidden to him". The same rule applies even without intercourse: "If a woman touches a man with lust, her mother and daughter are forbidden to him".* - Imber, „Zina“, 178.

³³ Abdülmecit Mutaf, „Teorik ve pratik olarak Osmanlı'da recm cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar“, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/4 (2008), 577.

³⁴ Mutaf, „Teorik“, 577.

³⁵ Imber, „Zina“, 179.

očevica te većina škola islamskog prava smatra da bi se u izostanku svjedoka priznanje trebalo izreći četiri puta na četiri suđenja³⁶.

Zeyd, Amr 'dan "Zevcem Hind'e zinâ eyledin!" deyu dâvâ, Amr dahi inkâr idiüb Zeyd'in müddeâsı sâbit olmasa kavlı-i müccerredî ile Amr 'm üzerine mücib-i zinâ 'icra olunur mu?

el-Cevâb: Olunmaz.

U ovoj fetvi postavlja se pitanje može li se Zeydova izjava da je Amr počinio zinu s njegovom ženom priznati kao istinita ako ju je Amr negirao. Odgovor je da ne može uz objašnjenje da za zinu treba dokaz, a dokaz su svjedočenje četiri muškarca i svjedočenja samo žena ne mogu se prihvatiti. Umjesto dva muškarca mogu biti dva muškarca i žena. U tom se slučaju prihvaća. Mogu se prihvatiti svjedočanstva žena samo ako uopće ne postoje muškarci koji bi to dokazali³⁷.

Prema Hanefijskoj školi, homoseksualni čin ne smatra se hadd zločinom te se smatra da ga se treba kazniti prema odluci kadije³⁸. Razlog tome je sljedeći: iako homoseksualni prijestup u Kuranu nije izričito definiran, prema definiciji spolnog odnosa, mora doći do penetracije stoga je muški homoseksualni odnos smatran grijehom, a ženski homoseksualni odnos nije³⁹.

Kod slučajeva silovanja, sve su škole jednoglasne da se ženu ne smije osuditi iz razloga što je u tom trenutku bila pod prisilom. Međutim, postoje situacije u kojima se kod osude ovog zločina zbog nedostatka uvjerljivosti može dogoditi da optužba ne bude kažnjena propisanom kaznom iako je u kategoriji hadd ili da žena umjesto uloge žrtve bude osuđena za klevetu. Ako nedostaje dokaza ili svjedoka, ženu koja je optužila muškarca za silovanje može se osuditi za zločin neutemeljene optužbe za nedopušten spolni odnos (tur. *havf*) te bi prema tome bila kažnjena propisanom kaznom od 80 udaraca bičem. Lažna optužba za zinu bila je teži slučaj ako je optužena osoba bila u braku. U odgovoru na pitanje „Ako Zeyd, otac Hindinog muža, kaže Hind: Ti si sigurno počinila zinu s Amrom, lažno ju optužujući, što treba učiniti prema

³⁶ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 12.

³⁷ H. Necâti Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yi Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi (1674- 1686)* (Istanbul: Kubbealtı, 2014), 238.

³⁸ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 61.

³⁹ Dror Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900*, 55.

šerijatu?“ napominje se da budući da je Hind udana treba ga se kazniti zločinom lažne optužbe za zinu prema haddu⁴⁰.

Prema Hanefijskoj školi, u slučaju da izostanu svjedoci žena bi bila kažnjena prema odluci kadije. Također, kod slučajeva odnosa s robinjama često se spominje sumnja (tur. *şüph*e) kao obrana jer, ako je robinja bila vlasništvo nečijeg sina, ako je muškarac koji je ima odnos s njom bio njezin suvlasnik ili je dobio dopuštenje od vlasnika, bilo je teško dokazati da se radi o silovanju⁴¹.

2.2 Zina u kanunu

Prvo poglavlje kanuna bavi se „nezakonitim spolnim odnosom i drugim pitanjima“⁴². Sadrži popis kazni za počinitelje zine za sve društvene uloge, među kojima su „podvođenje, ulazak u kuću s namjerom počinjenja seksualnog odnosa, seksualno uznemiravanje, lažna optužba“, dok se u sljedećim poglavljima navode i „pederastija, podvođenje, prostitucija, zabrana muško ženskih okupljanja oko javnih kupališta i lažna optužba za zinu,“⁴³. Za razliku od šerijata, predlaže drugačije kazne za ovu kategoriju. Kamenovanje nije predviđeno, već je zamijenjeno novčanom kaznom. Iznos novčane kazne ovisio je o bračnom statusu i finansijskoj situaciji optuženog. Na primjer, nemuslimani su plaćali polovicu iznosa koju su plaćali muslimani, bogati su plaćali više od siromašnih, a iznos je varirao prema tome je li osoba u braku ili nije te je li rob ili slobodna osoba. Novčana kazna za preljub iznosila je 300 akči za bogate, 200 akči za osobe srednjih prihoda i 100 akči za siromašne. Za isti zločin, ali kod neoženjenih osoba, iznos je bio manji – između 30 i 100 akči⁴⁴. Ako je netko bio u domu vjenčane muške osobe bez njegovog dopuštenja, to se smatralo seksualnim prijestupom jer se na to gledalo kao pokušaj odnosa s njegovom robinjom ili suprugom, i za to je vrijedila ista kazna kao i za ilegalan odnos. Nadalje, zločinom su se smatrale i sljedeće situacije : ako su muškarac i žena viđeni zajedno na skrovitom mjestu, a o njima kruže glasine da imaju aferu, ljubljenje s tuđom ženom, robinjom ili rođakinjom te upućivanje vulgarnih riječi istima, otmica, podvođenje, homoseksualni činovi i sodomija. Za te su zločine kazne bičevanje i novčana kazna⁴⁵. Ostale

⁴⁰ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı* (İstanbul: Şüle Yayınları, 1998), 249.

⁴¹ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 62.

⁴² Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 94.

⁴³ Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900*, 59.

⁴⁴ İnalçık, *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600*, 92.

⁴⁵ Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*, 94.

kazne koje ne postoje u šerijatu su protjerivanje i prisilni rad, pri čemu se razlikuju nasilni od nenasilnih zločina iz strasti. Uz propisane kazne, stavlja odgovornost i na društvo na koje gleda kao pravne entitete pa su tako domaćinstva, sela i četvrti dužni predati kriminalce i brinuti se o društvenom moralu. Budući da je osmansko društvo bilo patrijarhalno, preljub žene bio je više osuđivan nego preljub muškarca jer se na ženu gledalo kao na vlasništvo muškarca. Prema tome, ako bi žena počinila preljub to bi značilo da je okaljala njegovu čast. Prema izvještaju austrijskih veleposlanika koji su boravili u Istanbulu u 16. stoljeću, oni koji su bili optuženi za preljub bili su stavljeni na magarca s jarmom oko vrata. Također su zabilježili da, ako bi Turčin bio uhvaćen s kršćankom ili kršćanka s Turčinom, utopili bi ih ili objesili na kuku⁴⁶. Kriteriji kažnjavanja bili su dob, vjera, status slobode (je li osoba rob ili slobodni podanik), financijski status i bračno stanje. Prema tome, kazne su bile najviše za oženjene muslimane i udane muslimanke. Za teške slučajeve, poput otmice i silovanja, počinitelj se kažnjavao kastracijom⁴⁷.

Međutim, postoje sličnosti sa šerijatom. Jednako kao u šerijatu, zinu je teško dokazati zbog načela priznavanja dokaza. Svjedoci su imali pravo prekriti zinu pred kadijom, čime se povećala mogućnost kažnjavanja za lažnu optužbu za zinu. Ako bi žena optužila muškarca da je s njom počinio zinu bez svjedoka, a on to negirao, bila bi osuđena na bičevanje i plaćanje jedne akče za dva udarca. Isto je vrijedilo i za muškarca koji je krivo optužio ženu. Također, ako bi jedan muškarac optužio drugoga za zinu s njegovom ženom, robinjom ili kćeri bez dokaza, bio bi bičevan. Na ovaj su način i svjedoci bili u riziku od kažnjavanja pa se rijetko tko usudio prijaviti nekoga za zinu⁴⁸.

Spomenuto „poluvlasništvo“ ima svoj ekvivalent i u kanun-nami. U prvu kategoriju također spada seksualni odnos muškarca s robinjom svoje žene, majke ili oca ili sa svojom ženom od koje se rastao. Za razliku od šerijata, u kojem je moguće izbjeći kaznu, kanun-nama propisuje kaznu bičevanjem i jednom akčom za svaka dva udarca. Druga kategorija uključuje seksualni odnos muškarca s robinjom njegova sina, sa svojom ženom od koje se rastao za trajanja njezinog iddeta ili s robinjom koja je zatražila emancipaciju. Ako bi počinio bilo koje od ovih djela, ne bi bio kažnjen. Nadalje, u slučaju ubojstva ako bi muškarac zatekao svoju ženu,

⁴⁶ Cem Doğan, „Bounds of Passion: Adultery, Gender and Modernization of Penal Practices in Ottoman Society from the Classical Age to 1915“, *Mavi Atlas* 9(1) (2021), 45.

⁴⁷ Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900*, 60.

⁴⁸ Imber, „Zina“, 180.

robinju ili rođakinju u zini s drugim muškarcem, ne bi odgovarao za ubojstvo na isti način i ne bi morao dokazati svoj motiv.

Kanun se slaže s odredbama šerijata kada je riječ o seksualnim prijestupima i smatra da bi to trebala biti privatna tema. Očito je da su se novčane kazne u kanunu temeljile na onima iz šerijata, budući da su bile precizno određene, nisu bile proizvoljne, odnosile su se na oba sudionika u prijestupu i ovisile o bračnom i finansijskom statusu osuđene osobe⁴⁹.

2.3 Zina u kanun-nami sultana Mehmeta II.

Sultan Mehmet II. osim što je napravio veliku prekretnicu u povijesti osvajanjem Carigrada napravio je i temelje kanuna Osmanskog carstva. Iako su ga njegovi nasljednici izmijenili, služio je kao temelj krivičnog zakonodavstva od davnog 15. stoljeća sve do 17. stoljeća.

Dr. Coşkun Üçok izdvojio je 12 stavaka iz kanun-name sultana Mehmeta II. Prema kanun-nami, na podanike Osmanskog Carstva gledalo se drugačije s obzirom na njihov spol, bračni status, finansijsku situaciju i jesu li bili robovi ili slobodni podanici. Kazne za zinu bile su novčane ili bičevanje, a u nekim slučajevima bi osuđenik morao platiti po jednu akču za svaki udarac bičem. Prva stavka određuje da ako osoba koja je u braku počini zinu i ako je to dokazano prema pravilima šerijata, kazna će ovisiti o finansijskom stanju osobe. Ako osoba može platiti 1000 ili više akči, kazna će biti 300 akči. Ako osoba može platiti 600 akči kazna će biti 200 akči. Ako raspolaže s manje od toga kazna će biti 100 akči. U slučaju da ima još manje, kazna će biti 50 ili 40 akči⁵⁰. U slučaju da zinu počini maloljetnik, kazne su bile znatno manje. Ako je mogao platiti 1000 ili više akči, kazna je bila 100 akči. Ako je mogao platiti 600 akči kazna je bila 50 akči. Ako je raspolagao s 400 ili manje akči kazna je bila 40 ili 30 akči. Za maloljetnice je vrijedila ista kazna, ali se visina kazne određivala prema finansijskom stanju majke. Kazna za maloljetnike također je vrijedila za udane žene koje su počinile zinu. Stavka 4 određuje kaznu za udane žene koje su u svoje domove primale muškarce. Prema finansijskom stanju takva je žena dužna platiti kaznu u iznosu od 30, 40, 50 ili 100 akči. Međutim, ako netko uđe u tuđu kuću s namjerom da počini zinu ta će osoba platiti kaznu za zinu za oženjene osobe ili za maloljetne osobe ovisno o dobi i o bračnom statusu. Postoji posebna stavka za podvođenje prema kojem će ženi, koja se time bavila, kadija odrediti kaznu bičevanjem te će morati platiti po jednu akču za svaki udarac. Ista kazna davala se i ljudima koji poljube, požele ili dodirnu

⁴⁹ Imber, „Zina“, 181.

⁵⁰ Coşkun Üçok, „Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler“, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/ 1 (1947). https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000115. , 52.

tuđu ženu. U slučaju da djevojka ili žena muškarcu kaže da ju je silovao, a on to negira i zakune se da to nije učinio, žena će biti kažnjena bičevanjem i plaćanjem jedne akče po svakom udarcu. U obrnutom slučaju, da muškarac kaže ženi da ju je silovao i ona to negira, neće biti kažnjena ako se zakune, dok će muškarac biti kažnjen bičevanjem i plaćanjem jedne akče po svakom udarcu⁵¹. Robovi i robinje su za zinu bili kažnjavani polovicom novčane kazne za slobodne podanike, no s obzirom na to da robovi nisu imali imovine nije određeno tko će za njih platiti kaznu⁵².

Za razliku od šerijata u kojem je zina hadd zločin i ima propisanu kaznu koja se ne može mijenjati, kanun se više oslanja na tazir i na novčane kazne. Stavke koje propisuju kaznu bičevanjem nigdje ne specificiraju koliko točno udaraca osuđenik mora primiti, a kod novčanih kazni se u obzir uzima imovinsko stanje osobe. Unatoč razlikama, kanun i šerijat se nadopunjuju.

2.4 Zina u kanun-nami sultana Sulejmana

Sultan Sulejman izmijenio je kazneno zakonodavstvo sultana Mehmeta II. te je ono proglašeno „novim“ zakonom. Promjene su se, između ostalog, odnosile i na stavke o zini. Iako su kazne većinom ostale iste postoje neke razlike i dodaci koji su u usporedbi s prethodnom kanun-namom stroži. Muškarci i žene su također kažnjavani s obzirom na dob, bračni status i financijsko stanje, ali novost je i kriterij religije. U prvoj stavci ističe se da „ako oženjeni musliman počini zinu“ mora platiti kaznu te je kao zasebna stavka dodano je da pravila vrijede i za nemuslimane te da su isti dužni platiti pola kazne koju plaćaju muslimani⁵³. Međutim, unatoč istim visinama kazni, dodjeljivane su prema strožim mjerilima. Dok su kod sultana Mehmeta II. udane žene koje su počinile zinu trebale platiti novčanu kaznu u iznosu za maloljetnike, u kriminalnom zakonodavstvu sultana Sulejmana trebale su platiti kaznu za oženjene muškarce. Također, za kaznu bičevanjem se trebalo platiti po dvije akče za svaki udarac osim u slučaju osude žene za podvođenje gdje kazna ostaje jedna akča na svaki udarac. Podvođenje se u kanun-nami sultana Sulejmana spominje i u dijelu o „nevjenčanima“ i piše da će onima koji se bave podvođenjem biti žigosano čelo⁵⁴. Sultan Sulejman također je uveo novčanu kaznu za razvedene žene i udovice koje su počinile zinu i čiji je iznos isti kao za maloljetnike⁵⁵. U obje kanun-name određuje se kazna da ako netko zna za preljub, ali ne prijavi

⁵¹ Üçok, „Osmanlı“, 62.

⁵² Üçok, „Osmanlı“, 61.

⁵³ Üçok, „Osmanlı“, 56.

⁵⁴ *Mücerred sitasetin beyan eder* - Üçok, „Osmanlı“, 58.

⁵⁵ Üçok, „Osmanlı“, 55.

kadiji neće biti kažnjen; ako zna za krađu morat će platiti kaznu. Za vladavine sultana Mehmeta ta je kazna iznosila 10 akči, a za vladavine sultana Sulejmana iznos je bio uvećan za 5 akči⁵⁶. Kao što je već spomenuto u ovom radu, zina nije bila omiljena tema na sudovima upravo zbog teške dokazivosti pa je tako ovom stavkom dokazano da su prednost imali drugi prijestupi.

Iako se čini da su obje kanun-name pravedno regulirale kazne za žene i muškarce, treba uzeti u obzir činjenicu da žene nisu aktivno sudjelovale u stvaranju kućnog budžeta pa nisu ni mogle plaćati kazne iz vlastite imovine. Ustvari su njihove kazne ovisile o imovini supruga.

3. Primjena zakona

3.1 Metodologija

S obzirom na to da je Osmansko Carstvo imalo specifičan pravosudni sustav i razrađenu podjelu uloga kod donošenja osuda i provođenja kazni, danas postoji mnogo zanimljivih zapisa koji o tome svjedoče. Zina je bila teško dokaziva zbog visokih kriterija za prihvaćanje dokaza i širokim rasponom prijestupa koji se smatraju zločinom protiv čovjeka i Boga pa je broj fetvi koji se bave tim prijestupom znatno manji u odnosu na ostale. S ciljem da istražim na koji je način zina kažnjavana, za koje prijestupe te koje su nijanse u kaznama od slučaja do slučaja, odabrala sam 3 zbirke fetvi u razdoblju od 16. do 17. stoljeća na području Osmanskog Carstva u kojima sam prevela pitanja i odgovore iz poglavlja o zini. Pitanja i odgovore u fetvama sam prevela s osmanskog i kvalitativno analizirala na temelju poglavlja u ovom radu u kojima sam objasnila osnovne pojmove i procese donošenja odgovora na iznesenu problematiku. U pitanju su zbirka fetvi šejhulislama Çatalçalı Ali Efendije, zbirka šejhulislama Ebussu'ud Efendije i zbirka šejhulislama Ibn Kemal Efendije.

3.2 Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čine tri zbirke fetvi. Riječ je o zbirci fetva šejhulislama Çatalçalı Ali Efendije, urednika H. Necâti Demirtaşa, zbirci fetva šejhulislama Ebussu'ud Efendije urednika M. Ertuğrula Düzdağa i zbirci Ibn Kemal Efendije urednika Ahmeta İnanıra.

3.3 Istraživačka pitanja

U istraživačkom dijelu rada odgovorit ću na pet pitanja:

1. Koliko je bilo teško dokazati zinu na sudu i koji su bili kriteriji da bi dokaz bio važeći?
2. Jesu li kazne za muslimane i nemuslimane bile različite ili jednake?

⁵⁶ Üçok, „Osmanlı“, 56., 53.

3. Smatraju li se vulgarni izrazi zinom i koja je za to kazna?
4. Ima li zina s nečijom robinjom istu vrijednost kao zina s tuđom ženom?

3.4 Rasprava

Prema šerijatu, zinu je trebalo dokazati s više svjedoka nego što je to potrebno za zločine izvan kategorije hadd. Stoga umjesto dva, trebala su svjedočiti četiri svjedoka o čemu nam govori spomenuta fetva Çatalçalı Ali Efendije u poglavlju 3.1. Prema toj fetvi, zločin se ne može priznati ako ne postoje četiri muška svjedoka, a ženski svjedoci prihvaćaju se samo u ekstremnim slučajevima u kojima ne postoji niti jedan muški svjedok. U zapisu Ebussu'ud Efendije u fetvi se postavlja pitanje:

"Zeyd'i filân avretin evinde bulduk" deyu iki kimse şehâdet eylemek ile, şer'an ehl-i hükm Zeyd'e dahl eylemeğe kâdir olur mu?

Elcevap: Ta'zîr-i belîğ ve habse kâdirdir.

Da dva svjedoka kažu „Vidjeli smo Zeyda u kući neke žene“, imaju li suci pravo osuditi Zeyda temeljem šerijata?

Odgovor: Treba mu odrediti kaznu tazir i uhititi ga⁵⁷.

Ovdje možemo vidjeti da bi za osudu bila dovoljna samo dva svjedoka, ali za razliku od fetve Çatalçalı Alija gdje je Zeyd rekao da je vidio Amra kako čini zinu, a Amr to negirao, ovdje su dva svjedoka izjavila da su vidjeli Zeyda u kući pokrivenne žene, ne imenujući zinu. U prvom je slučaju Amr prošao bez kazne zbog toga što nije imao svjedoka pa se slučaj smatrao teško dokazivim i tako izbjegao kaznu hadd dok je u drugom Zeyd kažnjen tazirom i uhićenjem samo zato što je boravio u kući pokrivenne žene. Ovdje je vidljiv i utjecaj kanuna koji na boravak u tuđoj kući može značiti pokušaj zine, a Zeyd je kao i u prvom primjeru izbjegao hadd kaznu i osuđen je na tazir zbog sumnje u istinitost izjave. U idućem primjeru može se potvrditi utjecaj sumnje na kaznu:

Mes'ele: Zeyd, mütâ ehil Amr'ın cariyesine zina ettiği sabit ve zâhir olsa, Zeyd'e ne lazım gelir? Beyan buyurub müsab oluna.

⁵⁷ Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, 251.

*Elcevap: Recmolunur, dört şahitle sabit ise*⁵⁸.

Pitanje: Da je Zeyd optužen da je počinio zinu s Amrovom robinjom i to je potvrđeno, što bi se trebalo dogoditi Zeydu? Javite se i izjasnite.

Odgovor: Kamenovanje, ako se potvrdi s četiri svjedoka.

Iako je muškarcima bio dozvoljen odnos s robinjama, u ovom slučaju robinja u pitanju nije bila u Zeydovom posjedu pa se zato Zeydov čin smatra zinom. Ova fetva ogledni je primjer kažnjavanja zine jer je sve jasno imenovano, kao i kod Çatalçalı Alija. Bez obzira na to što je na bilo koji način potvrđeno da je Zeyd počinio zinu s Amrovom robinjom, kazna kamenovanjem bila bi provedena samo ako se potvrdi s četiri svjedoka. U sva tri slučaja kao temelj za osudu traže se svjedoci i dok su za zinu koja je izravno imenovana to četiri svjedoka, za slučaj kod Ebussu'ud Efendije gdje je Zeyd samo viđen u kući pokrivenne žene, dva su svjedoka bila dovoljna, ali za kaznu tazir. U još jednom zapisu Ebussu'ud Efendije kao objašnjenje na pitanje „Ako Zeyd kaže „Ako počinim ovo djelo neka mi se stidna mjesta razdvoje tri puta“ i poćini to djelo, a njegova žena to zna, ali ne može dokazati, može li mu biti zabranjeno da se približi ženi?“ piše da „to jest zina, ali ne bi nikad trebalo zamijeniti jednu stvar za drugu. Što god da se dogodilo, treba to nazvati svojim pravim imenom. Ako je djelo poćinjeno svjesno i namjerno, neće mu biti spasa, prema šerijatu je dozvoljeno dati kaznu prema vlastitom nahođenju pa tako svaki zloćin treba kaznu“⁵⁹. U podnošenju dokaza i davanju izjava transparentnost je bila iznimno važna kako bi se izbjegle pogrešne osude. Kako je već spomenuto, ovi su slućajevi bili rijetka tema na sudu jer je trebala biti velika sigurnost u njihovu istinitost, a teška hadd kazna kamenovanja spomenuta je samo u slućaju potvrde ćetiriju svjedoka. Dakle, šejhulislami i kadije radili su za dobrobit društva uz veliku opreznost kako bi odluke bile pravoaljjane.

Pitanje religije spominje se u tri fetve te potvrćuje praksu davanja razlićitih kazni za muslimane i nemuslimane. Kadije su sudile i nemuslimanskom stanovništvu o ćemu nam svjedoće dvije fetve u kojima se postavlja pitanje o podanicima Osmanskog Carstva koji nisu muslimani (zimije, tur. *zimmi*) i poćinili su prijestup jedni prema drugima. Na pitanje „Što bi se trebalo dogoditi zimiju Zeydu da siluje i razdjeviki kršćanku Hind?“ odgovor je da bi trebao biti kažnjen 100 udaraca bićem, nakon ćega bi bio uhićen na dugo vremena.

⁵⁸ Ahmet İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011), 133.

⁵⁹ Zeyd “şu işi işlersem avretim üç talâk boş olsun” dedikten sonra ol işi işledikte, zevci bilip isbâta kâdire olamasa, Zeyd yakınlık etmekle zevci âsim olur mu? – Düzdağ, *Şeyhulislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, 250.

Zeyd-i zimmî bîkr olan Hind-i nasrâniyeye cebren zinâ idüb bekâretini izâle eylese Zeyd'e ne lâzım olur?

el-Cevâb: Yüz deĝnek urulur.

Cevâb-ı âhar: Hadd-i zinâ ikâmet olundukdan sonra habs-i medîd ile habsolunur⁶⁰.

Za isti taj slučaj, samo između dva muslimana, kazna za silovatelja je kamenovanje.

Zeyd-i muhsan Hind-i bikre cebren zina idüb bekâretini izâle ey leşe Zeyd'e ne lâzım olur?

el-Cevâb: Recm.

„Što bi trebalo napraviti Zeydu da siluje Hind i oduzme joj djevičanstvo?“

Odgovor: Kamenovanje.

Kazna za ova dva primjera nije ista unatoč tome što se radi o istom prijestupu. Sukladno prethodnoj činjenici iz poglavlja o zini u kanunu da su nemuslimani plaćali polovicu cijene koju su plaćali muslimani, i ovdje je Zeyd, kao nemusliman, blaže kažnjen. Za razliku od Zeyda muslimana kažnjenog kamenovanjem, što i jest kazna za silovanje prema haddu, Zeyd nemusliman osuđen je na blažu kaznu bičevanja i zatvora. Sličan primjer nalazi se u zbirci Ibn Kemala:

Mes'ele: Bir zimmi kâfir bir zimmi oĝlana livata eylese şer'an ne lazım olur?

Elcevap: Ta'zir lazım olur⁶¹.

Što bi se prema šerijatu trebalo napraviti da nemusliman počini pederastiju s dječakom nemuslimanom?

Odgovor: Tazir.

Iako silovanje nije spomenuto, kazna za pederastiju između dva nemuslimana je tazir. No, za hadd zločine propisane su kazne koje su vrijedile i za nemuslimane, pa se na temelju ovih primjera može vidjeti da su unatoč tom pravilu bili pošteđeni strožih kazni. Važno je i prisjetiti se da silovanje nije izričito bilo objašnjeno u šerijatu te se smatralo prisilnim ako bi muškarac

⁶⁰ H. Necâti Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yi Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi (1674- 1686)*. (Istanbul: Kubbealti, 2014), 239.

⁶¹ İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 133.

dobio naredbu suverene vlasti. Nadalje, u zbirci šejhulislama Çatalçalı Ali Efendije zanimljiv je slučaj zaruka između muslimanke druge generacije i nemuslimana.

Zeyd-i zimmî şeref-i İslâm ile müşerref olduktan sonra yedi yaşında olan kızı Hind'in Zeyd'e tebaiyyet ile İslâmına hükmolunub Amr-ı zimmî Hind'i tezevvüc eylese Amr'a ne lâzım olur?

*el-Cevâb: Ta'zir-i şedîd olunub tefrik edilir*⁶².

Postavlja se pitanje da nakon što je zimmija Zeyd prešao na islam i prema tome je i njegova sedmogodišnja kćer Hind također prihvatila islam, što bi se dogodilo zimmiji Amru da oženi Hind s obzirom na Zeydovu konverziju. Unatoč činjenici da je i Hindin otac prije konverzije bio nemusliman, brak s nemuslimanom Amrom nakon konverzije nije nikako dozvoljen. Amr bi dobio teški tazir za ovu kaznu i brak bi bio poništen, a Hind je maloljetna pa neće biti kažnjena.

Kada bi se dogodilo da je neka osoba natjerala neku drugu na zinu, na primjer, da ženska osoba natjera drugu na zinu, šejhulislam Ibn Kemal pronašao je moguće rješenje:

Mes'ele: Hind-i kız zina ettirse, zinadan hamile olan Hind'e şer'an ne lazım olur?

*Elcevap: Ta'zir lazım olur*⁶³.

Ako ženska osoba natjera Hind na zinu, koja je prema šerijatu kazna za Hind ako ostane trudna?

Odgovor: Tazir kazna.

Mes'ele: Bir kıza, anası rızasıyla zina olunsa, zinadan hamile olunsa, anasına şer'an ne lazım olur?

*Elcevap: Ta'zir-i beliğ lazım olur*⁶⁴.

Da se djevojci dogodi zina jer je njezina majka pristala na to i djevojka ostane trudna, što bi prema šerijatu trebalo napraviti njezinoj majci?

⁶² Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yi Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalçalı Ali Efendi (1674- 1686)*., 240.

⁶³ İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 133.

⁶⁴ İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 133.

Odgovor: Tazir kazna.

U oba je slučaja kazna bila tazir. Dok je u prvom primjeru kažnjena Hind, a u drugom majka koja je svoju kćer nagovorila na zinu, očito je kazna vrijedila za obje strane. Budući da se prisilom smatralo naredba višeg reda, osnova za tazir je to što su djevojke iz oba primjera zinu počinile na tuđu inicijativu, a ne svjesno i svojom voljom.

Iako su stanovnici Osmanskog Carstva imali pravo pristupa odredbama sultanskog prava, nerealno je očekivati da su svi to pravo iskoristili. İnanır navodi pitanje „Ako Zeyd pretuče Amr tijekom zine s nekom ženom, mogu li službenici kanuna kazniti Zeyda?“ čiji je odgovor da ne može.

Mes'ele: Zeyd, Amr'i avretine zina ederken çalsa (dövse) ehl-i örf, Zeyd'den cerime alabilir mi? Beyan buyurub müsab olasınız.

Elcevap: Alamaz⁶⁵.

Zina je u šerijatu zločin protiv čovjeka i Boga te je kazna hadd, a bilo kakva vrsta ranjavanja je zločin protiv čovjeka te se primjenjuje tazir ili sijasa (poglavlje 1.1). Prema kanunu, ako jedan muškarac zatekne drugog muškarca u činu zine s njegovom suprugom ili ženom u krvnom srodstvu, ne mora opravdati svoju motivaciju i neće biti kažnjen smrću. Može se zaključiti da su granice onoga što će se suditi prema kojem zakonu bile jasno određene. To se može dodatno potvrditi sljedećim primjerima:

Mes'ele: Zeyd mülkünde, bir gece Amr ile Zeyd'in kız kardeşi Hind zinâ eyleseler, Zeyd Amr'i katl edip, Zeyd'in anası Hind'i katl eylese,, ehl-i urf bunlara dahle kâdir olur mu?

Elcevap: Aslâ olmaz⁶⁶.

Da su na Zeydovom posjedu njegov sestra Hind i Amr počinili zinu te da je Zeyd ubio Amra, a Zeydova majka ubila Hind, bi li im mogli suditi stručnjaci za sultanski zakon?

Odgovor: Ne može nikad.

Kanun je po pitanju ubojstva imao ponešto drugačiji pristup jer se ubojica nije kažnjavao smrću u slučaju da je vidio blisku osobu (kao što je supruga ili član obitelji) kako čini zinu. Stoga se

⁶⁵ İnanır, *Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 134.

⁶⁶ Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, 250.

pitanje vjerojatno postavlja u nadi da prođe nekažnjeno, ali riječju „nikad“ posebno se stavlja naglasak na odvajanje šerijata i kanuna.

U zbirci fetva Ibn Kemala spominje se nekoliko prizora upotrebe vulgarnih izraza u kojima se insinuira bludan čin. Na primjer:

Zeyd, "Fülan avrat veya fülân oğlan elime girse, zina ve livata edip Hakk'a şükrederdim." dese, ne lazım olur⁶⁷?

Da Zeyd kaže „Da mi dođu u ruke takav dječak ili takva žena počinio bih zinu i livatu i zahvaljivao Bogu“, što bi trebalo napraviti?

Zeyd, "Tanrı ve peygamberle Mekke'de anamla zina etmiş olayım." dese, ne lazım olur⁶⁸?

Da Zeyd kaže „U Meki ću počiniti zinu s majkom pred Bogom i poslanicima.“, što bi se dogodilo?

Budući da se zinom uz tjelesni čin između ostalog smatra i upućivanje uvredljivih izjava, za navedene rečenice prema mišljenju Ibn Kemala, Zeyd bi trebao tražiti oprost od Boga. Ovakvo kršenje uzornog ponašanja nema toliko teške posljedice u usporedbi s prethodno navedenim primjerima te je tazir prikladan za iskupljenje kako počinitelj ne bi ponovio svoje riječi.

Kategorije zine čine i odnos muškarca s robinjom svoje majke, žene ili oca za koje je moguće izbjeći kaznu ako počinitelj izjavi da nije znao da je to grijeh. Što bi se dogodilo da muškarac isto to poćini s robinjom kćeri svoje sestre nalazi se u fetvi Çatalçalı Alija:

Muhsan olmayan Zeyd, kız karındaşı kızı Zeyneb'in cârîyesine zinâ eylese Zeyd'e hadd-i zinâ lâzım olur mu⁶⁹?

el-Cevâb: Olur.

Ako Zeyd koji nije oženjen poćini zinu s robinjom kćeri svoje sestre Zeynep, treba li primijeniti kaznu za zinu?

Odgovor: Treba.

⁶⁷ İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 134.

⁶⁸ İnanır, *Şeyhulislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat – Mes'eleler ve Çözümleri (Fetava-yı İbn Kemal)*, 134.

⁶⁹ Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yı Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalçalı Ali Efendi (1674- 1686).*, 239.

U daljnjem objašnjenju stoji da ga treba kazniti 100 udaraca bičem zato što ne postoji sumnja u vlasništvo. Time je rečeno da bez obzira na to što je robinja hijerarhijski u vlasništvu dalje Zeydove sestre, pravilo je isto kao i za ostale. U još jednom primjeru Zeyd je dao Amru dvije robinje djevice na čuvanje (tur. *emanet*) te je Amr spavao s njima i razdjevičio ih bez Zeydove dozvole. S obzirom na to da Amr nije oženjen, kazna mu je 100 udaraca bičem i plaćanje vrijednosti za svaku robinju⁷⁰. Ovdje ni u jednom slučaju nije dodijeljena kazna hadd nego su muškarci osuđeni na bičevanje iz čega proizlazi da zina s robinjama nije imala istu težinu kao s nečijom ženom.

Analiza fetvi dala je odgovore na sva četiri istraživačka pitanja. Zinu je bilo teško dokazati na sudu zbog broja svjedoka i potrebe da svi budu prisutni u trenutku čina zine. Kod kažnjavanja pak nisu vrijedile iste kazne za muslimane i nemuslimane. Drugim riječima, nemuslimani su dobivali blaže kazne od muslimana. Također, kazne su pokazale koliko je koji čin moralno težak pa tako zina s tuđom robinjom nije kažnjavana toliko strogo kao zina s tuđom ženom. Osim fizičkih činova, zinom se smatralo i vulgarni govor.

Zaključak

Cilj ovog rada bio je istražiti zinu u osmanskome pravu: što sve spada pod taj naziv, koje su bile kazne prema šerijatu, a koje prema sultanskom zakonu i kako se kažnjavala u Osmanskom Carstvu od 15. do 17. stoljeća. Analizom dostupnih izvora među kojima su bile i zbirke fetva iz 16. i 17. stoljeća i kanun-name sultana Mehmeta II. i sultana Sulejmana, dani su odgovori na istraživačka pitanja o dokazivanju, kažnjavanju prema kriteriju vjere, primjeni zakona u praksi i težini pojedinih zločina. Zina je prema šerijatu bilo koji seksualni čin (heteroseksualni i homoseksualni) izvan institucije braka. Kanun sadrži poglavlje o „nezakonitom spolnom odnosu i drugim pitanjima“ u kojem se nalaze prekršaji slični onima koji se vode pod nazivom zina u šerijatu. Osim samog seksualnog čina zinom se smatralo i vulgarno izražavanje i upućivanje neprimjerenih komentara drugima. Prema tome, zina u osmanskome pravu ima status teškog zločina za koji je prema šerijatu propisana hadd kazna kamenovanja dok je u kanunu seksualni prijestup većinom kažnjavan novčanom kaznom i bičevanjem. No, u slučajevima teške dokazivosti primjenjivale su se kazne tazir. Također, visina novčane kazne ovisila je o spolu, bračnom statusu, je li osoba slobodan podanik ili rob i financijskoj situaciji optuženika, a sultan Sulejman u svojoj je kanun-nami uveo i kazne za nemuslimane pa je dodan

⁷⁰ Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yi Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi (1674- 1686)*., 239.

i kriterij vjere. Na primjerima fetvi se moglo vidjeti da su nemuslimani za iste zločine bili kažnjavani polovicom kazne za muslimane. Kako bi zločin mogao dobiti osudu bilo je potrebno isti i dokazati što je u razdoblju od 15. do 17. stoljeća bilo teško jer se najčešće trebalo osloniti na ljudsku riječ. Šerijat je za to našao rješenje, a to je bilo da dva ili četiri svjedoka moraju potvrditi da su vidjeli kazneno djelo. Oba zakona nastojala su visokim kriterijima dokazivosti izbjeci ovu temu na sudu zbog teških kazni i prirode ovog zločina koja je više privatna nego javna tema. Konkretno za zinu su bila potrebna četiri svjedoka, dva više nego za ostale prijestupe te su ti svjedoci trebali biti muškarci, a iskazi ženskih svjedokinja bili bi prihvatljivi jedino ako nije moguće pronaći muškog svjedoka. Prema opsegu kazne bilo je vidljivo i koliko je koji prekršaj moralno težak. U odgovorima na pitanja o odnosima muslimana i nemuslimana dokazano je da su muslimani bili strože kažnjavani. Osmansko Carstvo ipak je bilo islamska država pa je osim za kazneno zakonodavstvo, i za društveni moral bilo gore ako bi netko tko poznaje sva načela islama iste i prekršio. Prema kanun-namama sultana vidljivo je i koliko su principi šerijata utjecali na stvaranje sultanskog zakona jer je svrha javnog kažnjavanja stavljanje odgovornosti na društvo da ne ponove zločine.

Popis literature

1. Demirtaş, H. Necâti. *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları: Fetâvâ-yi Ali Efendi Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi (1674- 1686)*. İstanbul: Kubbealtı, 2014.
2. Doğan, Cem. „Bounds of Passion: Adultery, Gender and Modernization of Penal Practices in Ottoman Society from the Classical Age to 1915“ *Mavi Atlas 9(1) (2021)*, 42 – 54
3. Düzdağ, M. Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Şüle Yayınları, 1998.
4. Heyd, Uriel. *Studies in Ottoman Criminal Law*. London: Oxford University Press, 1973.
5. İhsanoğlu E., ur., *Historija osmanske države i civilizacije*, prev. Kerima Filan, Enes Karić, Amina Šiljak-Jesenković (Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu i Ircica, 2004.).
6. İnalçık, Halil. *Osmanlı'da devlet, hukuk, adâlet*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005.
7. İnalçık, Halil. *Osmansko Carstvo : klasično doba 1300.-1600.*, prev. Dino Mujadžević (Zagreb: Srednja Europa, 2002.)
8. İnanir, Ahmet. *Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanûnî Devrinde Osmanlı'da Hukukî Hayat: Mes'eleler ve Çözümleri (Fetâvâ-yı İbn Kemal)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
9. Imber, Colin, „Zina in Ottoman Law“ u *Studies in Ottoman History and Law*, uredio Colin Imber, 175 – 206. İstanbul: The ISIS Press, 2010.
10. Itzkowitz, Norman. *Ottoman Empire and Islamic tradition*. New York: Knopf, 1972.
11. Mutaf, Abdulmecit. „Teorik ve pratik olarak Osmanlı'da recm cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar“ u *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/4 (2008), 573 – 597.
12. Peters, Rudolph. *Crime and Punishment in Islamic Law : Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*. New York : Cambridge University Press, 2005.
13. Ze'evi, Dror. *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500–1900*. London: University of California Press, 2006.

Internetski izvori

1. Durusoy Ali. „KIYAS“, dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyas#1>, zadnji pristup: 23.03.2024.
2. İpşirli Mehmet. „İLMİYE“, dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmiye>, zadnji pristup: 29.03.2024.
3. Kâfi Dönmez, Ibrahim. "İCMÂ", dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icma>, zadnji pristup: 23.03.2024.
4. „Şerijat“, dostupno na: *Hrvatski jezični portal*, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, zadnji pristup 13.02.2024.
5. Türcan, Talip, „ŞERİAT“ dostupno na: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seriat#2-diger-dinlerde>, zadnji pristup 13.02.2024.
6. Üçok, Coşkun. „Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler“. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1 (1947), 48 – 73, dostupno na: https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000115, zadnji pristup: 16.08.2024.
7. Yılmaz, Mehmet Şakir. “Crime and Punishment in the Imperial Historiography of Süleyman the Magnificent: An Evaluation of Nişancı Celâlzâde’s View.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 60 / 4 (2007) 427–45., dostupno na: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/23658767>, zadnji pristup: 29.03.2024.

Sažetak

Osmansko Carstvo protezalo se na velikom području koje su nastanjivali stanovnici brojnih kultura i religija. Upravo iz tog razloga trebalo je naći srednje rješenje regulacije društvenog života. Osmansko je pravo bilo specifično i napredno za ono doba zbog postojanja svjetovnog zakona uz vjerski zakon na snazi pa su tako teme koje su nedostajale u šerijatu bile nadopunjene kanunom. Jedna od tema koja je bila problematična u društvu bilo je seksualno ponašanje čija je definicija jasno napisana u vjerskom zakonu i za seksualne prijestupe propisane su određene kazne. U šerijatu se navedeno javlja pod nazivom *zina*. Cilj je ovog rada istražiti višestruku prirodu zine unutar osmanskog prava, zalazeći u njenu pravnu definiciju i mehanizme provedbe. Proučavajući izvore kao što su radovi iz područja islamskog vjerskog prava, osmanskog pravnog sustava i zbirke fetvi, ova studija nastoji rasvijetliti kako je osmanski pravni sustav upravljao složenošću reguliranja osobnog morala i društvenog poretka. Analiza pokazuje mehanizme dokazivanja zine, koje su se kazne davale i jesu li se razlikovale. Na

primjer, jesu li nemuslimani dobivali veće kazne od muslimana za isti zločin. Pokazuje i spektar prijestupa koji ulaze u termin zina kao što su psovke ili neovlašten boravak u kući žene.

Zina in Ottoman law

Abstract

The Ottoman Empire extended over a large area inhabited by inhabitants of numerous cultures and religions. By integrating a large number of different worlds that come from different pasts, an intermediate solution for the regulation of social life had to be found. Ottoman law was specific and advanced for that era due to the existence of secular law in addition to religious law in force, so the topics that were missing in the sharia were supplemented by the canon. One of the topics that was problematic in society was sexual behavior, the definition of which is clearly written in the religious law and certain punishments are prescribed for sexual offenses. In the sharia, the above appears under the name of zina. The aim of this paper is to investigate the multiple nature of zina within Ottoman law, going into its legal definition and implementation mechanisms. By studying primary sources such as works from the field of Islamic religious law, the Ottoman legal system, and collections of fatwas, this study seeks to shed light on how the Ottoman legal system managed the complexities of regulating personal morality and social order. The analysis shows the mechanisms of proving guilt, what punishments were given and whether they differed. For example, did non-Muslims receive higher sentences than Muslims for the same crime. It also shows the spectrum of transgressions that fall under the term zina, such as cursing or unauthorized stay in a woman's house.